

ORTA MƏKTƏB KİTABXANA FONDLARININ TƏŞKİLİNİN MÜASİR VƏZİYYƏTİ

Müstəqil və suveren Azərbaycan Respublikasında orta məktəb kitabxanalarının yaranması, formalaşması və fondlarının təşkili çox mürəkkəb, çətin tarixi yol keçmiş və böyük uğurlar qazanmışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, respublikamızda orta məktəb kitabxanalarının fondlarının təşkili, onların gənc nəslin iəhsili və tərbiyəsindəki fəaliyyəti çox böyük maraq doğurur. Azərbaycan kitabxanaşünaslıq elminin banisi, əməkdar elm xadimi, BMT yanında Beynəlxalq İnformasiyalaşdırma Akademiyasının akademiki, tarix elmləri doktoru, professor Abuzər Xələfovun kitabxanaşünaslığın nəzəri və təcrübi problemlərinin öyrənilməsi sahəsindəki səmərəli elmi-tədqiqat fəaliyyəti, məktəb kitabxana fondlarının təşkilinin araşdırılması, həmçinin müasir dövrdəki fəaliyyəti və gələcək perspektivləri üçün geniş imkanlar açmışdır.

Məktəb kitabxanaları uşaqların mütaliəsinə, onların tədris-tərbiyə prosesini, sinifdənkənar işlərinin təşkilinə xidmət edən mədəni-maarif müəssisəsidir.

Kitabxana fondunun təşkili ictimai hadisədir, real bir prosesdir. O, cəmiyyətin inkişafı gedində yaranan, formalaşan ən mühüm mənəvi sərvətlərdən birini təşkil edir və geniş oxucu kütləsinin əsil mütaliə mənbəinə çevrilir. Kitabxana fondları axın xarakteri daşımır, o müəyyən məqsədlə təşkil olunur, konkret oxucu qrupuna, tipinə xidmət edir. Kitabxana fondu kitabxananın vəzifəsinə, tipinə, profilinə uyğun seçilən, bu və ya digər kitabxana oxucularının istifadəsi üçün nəzərdə alınan sənədlərin toplanmasına, habelə oxucu üçün real və geniş maraq doğuran kitabların uzun müddət saxlanması deyilir (3.-S.171).

Burada məktəb kitabxana fondlarının da xüsusi rolunu qeyd etmək lazımdır. Ümumiyyətlə, məktəb kitabxanaları mühüm tədris mənbəyi kimi şagirdlərin təhsil və tərbiyəvi işlərinə başlıca təsir göstərir.

Bakı şəhər məktəb kitabxanalarına məxsus olan pedaqoq və tərbiyəvi vəzifələr, tədris məsələləri uşaq və gənclər kitabxanalarında da özünü büruzə verir. Lakin məktəb kitabxanaları daha konkret xidmət obyektinə malik olub tədris xarakteri daşıyır (1).

Burada bütün bilik sahələrinə dair ən zəngin tədris ədəbiyyatının komplektləşdirilməsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir və dərsin mənimsənilmə keyfiyyətini yüksəldir. Lakin müasir dövrdə məktəb kitabxana fondlarının keyfiyyətini, zənginliyini təkcə tədris ədəbiyyatı ilə təmin etmək qeyri-mümkündür. Burada bədii ədəbiyyatın, siyasi kitabların, uşaq ədəbiyyatının, tərbiyəvi-pedaqoji əsərlərin və digər sənədlərin komplektləşdirilməsinə də böyük ehtiyac duyulur. Belə ki, orta məktəb kitabxana fondlarının komplektləşdirilməsi yeni nəslin dünyagörüşünün formalaşmasında, tədris işinin səmərələşdirilməsinə mühüm təsir göstərir. Qeyd etmək lazımdır ki, Bakı şəhərinin bütün məktəb kitabxanaları fondun komplektləşdirilməsinə ciddi səy göstərirlər. Bunu konkret olaraq Bakı şəhər orta məktəb kitabxana fondlarının komplektləşdirilməsində müşahidə etmək olar. Bu kitabxanalar müntəzəm şəkildə fondun komplektləşdirilməsinə xüsusi diqqət yetirir. Belə ki, 2004-cü ildə Bakı şəhərində fəaliyyət göstərən 13 saylı orta məktəb kitabxanasında 30065 nüsxə, 20 saylı orta məktəbində 32674 nüsxə, 53 saylı məktəbdə 35263 nüsxə, 153 saylı orta məktəbdə 28082 nüsxə, 175 saylı məktəbdə 42800 nüsxə və ədəbiyyat olmuş və bunlardan 9772 nəfər şagird istifadə etmişdir. Bu kitabxanalardan hər şagirdə 20 nüsxədən artıq kitab təminatı düşür. Bu xüsusiyyətləri Bakı şəhərinin digər rayon orta məktəblərində də müşahidə etmək olar. Lakin Bakı şəhərinin bütün orta məktəb kitabxanaları bu imkanlara malik deyildir. Belə ki, Yasamal rayonunun 286 saylı orta məktəb kitabxanası cəmi 3460 nüsxə, 161 saylı orta məktəb kitabxanası 8325 nüsxə kitab fonduna malikdir (1). Bunu heç də qənaətbəxş hesab etmək olmaz.

Bəzi orta məktəb kitabxanaları zəngin fonda malik olduğu halda, şagirdlərin bu fondan istifadə etməsi narahatçılıq doğurur. Belə ki, 150 saylı məktəbin kitabxanasının fondunda 25211 nüsxə kitabla əhatə olunduğu halda ondan cəmi 497 şagird istifadə edir. 172 saylı məktəb kitabxanasında da bu vəziyyəti müşahidə etmək olar. Fondada 21533 nüsxə kitabdan cəmi 493 şagird istifadə edir. Bu kitabxanalarda kitab təminatı yüksəkdir. Lakin bütünlükdə fondun istifadə etmə dəyəri nisbətən pillədə durur. Belə ki, 53 saylı orta məktəb kitabxanasında fondun dövriyyəsi 2,1 dəfəyə bərabərsə (77266 nüsxə kitab verilişi: 35263 kitab fonduna), 172 saylı orta məktəb kitabxana fondunun dövriyyəsi cəmi 1,2 dəfəyə (26716 nüsxə kitab verilişi: 21533 nüsxə kitab

fonduna) bərabərdir (1). Deməli, 172 saylı orta məktəb kitabxanasında olan kitabların hamısından istifadə olunmur. Hər bir məktəb kitabxanası komplektləşdirilərək kitabların dəyər optimallığını dəqiq müəyyənləşdirməli, fondun formalaşma problemini tənzimləşdirməlidir.

Bakı şəhər orta məktəb kitabxanalarının komplektləşdirilməsi fondun ümumi miqdar artımı ilə deyil, eyni zamanda onun tərkib zənginliyi də mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Məktəb kitabxana fondlarının əsas tərkib hissəsini dərslilər təşkil edir. Belə ki, 30065 nüsxə fonda malik olan 18 saylı orta məktəb fondunun demək olar ki, 50 faizini dərslilər təşkil edir (1).

Bakı şəhər orta məktəb kitabxana fondlarının əsas tərkib hissəsini bədii ədəbiyyat təşkil edir. Bədii ədəbiyyat şagirdlərin intellektual zövqlərinin, əxlaqi keyfiyyətlərinin, idrakı baxışlarının formalaşmasında və s. sahələrdə mühüm rol oynayır. Bu xüsusiyyətlər orta məktəblərdə bədii ədəbiyyatın komplektləşdirmə üstünlüyünü yaratmışdır. Bunu xatırlamaq kifayətdir ki, 53 saylı orta məktəb kitabxana fondunun (35263 nüsxə) 35 faizini (10454 nüsxə) bədii ədəbiyyat təşkil edir. 175 saylı orta məktəb kitabxana fondunun (42800 nüsxə) 34 faizini (17037) bədii ədəbiyyat təşkil edir (1). Bu xüsusiyyətləri Bakı şəhərinin digər orta məktəb kitabxanalarında da müşahidə etmək olar.

Deməli, Bakı şəhər orta məktəbləri öz xarakteri etibarilə digər kitabxanalardan (elmi, kütləvi, xüsusi və s.) əsaslı surətdə fərqlənir, fondun komplektləşdirilməsini məktəbin profilinə, oxucu sorğularına görə həyata keçirir. Lakin Bakı şəhər orta məktəb kitabxanaları digər sahələr üzrə də (ictimai-siyasi, texnika, tərbiyyə, incəsənət və s.) fondun komplektləşdirilməsinə xüsusi diqqət yetirir. Bu da bilavasitə orta məktəblərdə keçirilən dərslərin mənimsənilməsi keyfiyyəti ilə bilavasitə bağlıdır. Belə köməkçi ədəbiyyatın mütaliə edilməsi şagirdləri biliklər aləminə alışdırır, marağını formalaşdırır.

Göstərdiyimiz bəzi müsbət keyfiyyətlərlə yanaşı onu da qeyd etməliyəm ki, orta məktəb kitabxana fondlarının təşkilində və onlardan oxucuların istifadəsində bəzi yarıtmaz hallar var və onları aradan qaldırmaq cünun vacib məsələlərdən biridir.

Orta məktəb kitabxanalarının demək olar ki, əksəriyyətində kompüter proqramları yox dərəcəsinədir. Məktəb kitabxanalarında şagirdlərə kompüter proqramları öyrədilsə, kitablar, digər informasiya resursları onlarda tənqidi düşüncəni inkişaf etdirir və informasiyanın bütün növlərindən istifadə etmək vərdisləri aşılardı.

Orta məktəb kitabxanalarından səmərəli istifadə bərabər şəkildə hamıya, həm şagirdlərə, həm də məktəb işçilərinə müyəssər olmalıdır.

Bu zaman həm şagirdlər, həm də məktəbin işçilərinə yaş, irq mənsubiyyəti, dini əqidə, milliyyət, sosial status əlamətlərinə görə ayrı ehtikaf qoyulmamalıdır. Əsas xidmət növlərində və materiallarından istifadə edə bilməyən, istifadə etmək iqtidarında olmayanlara xüsusi xidmət göstərilməlidir.

Müstəqil Azərbaycan Respublikasında böyük şəbəkəyə malik orta məktəb kitabxana fondlarının təşkili, inkişaf mərhələləri və müasir vəziyyəti onu söyləməyə imkan verir ki, bu kitabxanalar böyük inkişaf yolu keçmişdir. Orta məktəb kitabxanaları respublikada təhsil sisteminin yaradılmasında və inkişafında böyük rol oynayır.

Müasir dövrdə respublikamızda aparılan təhsil islahatları orta məktəb kitabxana fondlarının təşkilində və indiki vəziyyətinin müasir tələblər baxımından gərənilməsini, ümumiləşdirilməsini, yeni elmi əvsiyyətlər və konsepsiyalar hazırlanmasını tələb edir.

Kəmiyyətə ən geniş şəbəkəyə malik olan orta məktəb kitabxanalarının təşkili tam nəzarətdə olmalıdır. Bu məqsədlə Təhsil Nazirliyində elə bir bölmənin yaradılması vacibdir ki, o, orta məktəb kitabxana fondlarının fəaliyyətinin səmərəli olmasını, həmçinin müasir standartlara uyğunlaşmasını təmin etsin.

ƏDƏBİYYAT

1. Bakı şəhərinin 13, 20, 53, 153, 175, 170, 172, 18 sayılı orta məktəb kitabxanalarının 2004-cü il hesabatları.
2. Həsənov M.M. Kitabxana fondlarının əlaqəli komplektləşdirilməsi // Kitabxanaşünaslıq və bibliografya: Elmi-nəzəri və təcrübi jurnal. - B., 1997.-№ 1.-s.102.
3. Xələfov A.A. və başq. Kitabxana işçisinin məlumat kitabı. -B., 1986.-s.174.
4. Xələfov A.A., Əhmədov E. Məktəb kitabxanaları Azərbaycan müstəqilliyi şəraitində // Kitabxanaşünaslıq və bibliografya: Elmi-nəzəri və təcrübi jurnal. -B., 2004.-№ 1.-s.4-5.
5. «Kitabxana işi haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu // Kitabxanaşünaslıq və bibliografya: Elmi-nəzəri və təcrübi jurnal. -B., 1999.-№ 1.-s.3.
6. Столяров Ю.Н. Специфические свойства библиотечного фонда как системного объекта // Современные тенденции развития фондов областной библиотек.-М., 1989.- с.21.